

Гордана М. Тодорић

gordanatodoric021@gmail.com

(Филозофски факултет, Нови Сад – Српска и упоредна књижевност, докторанд)

(СШ „Светозар Милетић” Нови Сад)

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РОМАНА *ГЕЦ И МАЈЕР* ДАВИДА АЛБАХАРИЈА У КЉУЧУ ОБРАЗОВАЊА О ХОЛОКАУСТУ¹

Сажетак: Рад је прилог покушају теоријског утемељења учења о Холокаусту кроз наставу књижевности. Наставна интерпретација Албахаријевог романа *Гец и Мајер* намењена је ученицима четвртог разреда средње школе. Интерпретирајући га у настави, као део корпуса српске постмодерне прозе (у наставној обради већ су Милорад Павић и Данило Киш), указујемо на могуће перспективе читања које је управо постмодернизам афирмисао (специфични третман статуса приповедача, време у делу, проблем језика и значења). Мотив ратне трауме, који је критика већ препознала у Албахаријевом делу, у овом роману добија своје потпуно уобличење кроз потрагу за одговорима на питања идентитета. Између осталих, и ови проблеми обухваћени су педагошком праксом *образовања о Холокаусту*, што ћемо покушати да образложимо. Кључни проблем у Албахаријевом роману је тзв. проблем друге генерације преживелих Холокауста.

Кључне речи: образовање о Холокаусту, друга генерација преживелих, жртве, злочинци, парадигма истине, постмодерна.

Образовање о Холокаусту је релативно нов приступ у нашој настави уопште, па и у настави књижевности и језика. Он подразумева да наставник влада педагошком апаратуром која се учи у међународној школи Јад Вашем у Јерусалиму.² Холокауст или Шоа је специфичан тип геноцида. Др Јуда Бауер говори о Холокаусту као о геноциду без преседана, зато што је једино у овом случају идеолошки мотив

¹ Ауторка је интерпретацију романа *Гец и Мајер* реализовала у настави, а припрема за час је презентована на Осмој међународној конференцији о образовању о Холокаусту, одржаној у Јад Вашему, Јерусалим, јуна 2012.

² Од 2008. сваке године група српских наставника путује на ову обуку.

био важнији од прагматичног (нпр. територијалне претензије), зато што је једино овај геноцид имао глобални карактер (без географско-територијалних ограничења) и зато што је једино у овом случају намера била да се униште сви Јевреји, где год да су (Bauer 2001). Учење о овој материји, утемељено на педагошкој филозофији развијеној у Међународној школи меморијалног центра Јад Вашем из Јерусалима, полако улази и у нашу педагошку праксу.³

Пре свега, нужно је разумети да је Холокауст парадигматична појава. У суштини, појавни облици геноцидног понашања понављају се у сваком појединачном примеру који налазимо у историји (жигосање циљне групе, њено социјално маргинализовање, гетоизација, уништење). Разумевањем ове појаве, верује се, могуће је не само сачувати сећање на злочин без преседана у људској историји, него и спречити евентуалне будуће покушаје насртаја на темеље човечности.

У наставној пракси, коришћење уметничких текстова у циљу учења о Холокаусту веома је изазован и сложен процес. Он превасходно подразумева да ученици већ имају основна знања из историје.⁴ Следећи важан корак је питање избора књижевног текста⁵ и проблематике која ће бити изучавана.⁶ У том смислу, верујемо, Албахаријев роман *Геџ и Мајер* може да буде веома добар избор за тематизовње проблема зличинца (Хилберг 2001) кроз визуру друге генерације преживелих

³ Циљеви и исходи учења о Холокаусту дефинисани су у недавно објављеном *Приручнику за учење о Холокаусту*.

⁴ Тај услов је у случају српских школа испуњен, јер се ова материја налази у уџбеницима историје.

⁵ У поменутом *Приручнику за учење о Холокаусту* на списку препоручене литературе налази се, између осталог, и низ књижевних дела која су погодна за интерпретацију у овом кључу.

⁶ У том смислу веома је користан текст (транскрипт предавања) др Карен Шон, *Учење о Холокаусту кроз књижевност у: Семинар о Холокаусту – зборник радова*, Јеврејска општина Нови Сад, 2009.

Холокауста.⁷ Постојеће студије о Албахаријевом делу сагласне су да је писац историју увео у своје текстове тек у другом периоду свога стварања (Бугарчић 2010). У роману *Гец и Мајер* историја *Јеврејског логора Земун* биће својеврсни прото-текст. Одлучујући се на подухват реконструкције биографија два возача душегупке, наратор ће заправо трагати за смислом сопствене самоће и бола (Рибникар 2006). Тако се обликовање идентитета наратора заснива на хиперреалистичком поступку ревитализације биографских појединости из живота несталих рођака. Уграђујући историјске изворе (различита документа) у ткиво романа, Албахари иронично понавља бирократске манире нацистичке власти. Уосталом, и само трагање постало је могуће захваљујући истој оној административној педантности која је осмислила и реализовала Холокауст. У литерарном смислу, метатекстуалност је омогућила готово трагичку спознају неодвојивости судбине жртве од судбине злочинца. Међутим, ти документи показале се недостатни у напору да се реконструише оно за чиме главни јунак/наратор трага, а то је породица која је у Холокаусту нестала. У том смислу је завршна сцена више него иконични знак немоћи историје пред драмом појединца (Горуп 2005: 9). Однос према прошлости, о чему је у критици већ писано, посебно поводом романа *Мамац*, добио је, дакле, своје литерарно разрешење у роману *Гец и Мајер* (Милутиновић 2005: 21).

Уз име Давида Албахарија често се наглашава да је писац јеврејског порекла (Рибникар 2006: 614). За наше истраживање ова биографска чињеница значи да је (а писац у роману о томе и говори) о трауми Холокауста у породици гласно ћутано, те да је јудаизам сведен на фрагменте ритуала. Тај крњи идентитетски код, као и отклон од

⁷ Одећење *друга генерација преживелих* припада категорији *жртве*. Јединствени пример мемоарске грађе на српском језику, која се односи на проблем друге генерације јесте књига Магде Бошан Симин и Невене Симин *Зашто су ћутале – мајка и ћерка о истом рату*.

јеврејског идентитета, с једне стране, јесте одбијање да се прихвати статус жртве⁸ у послератном друштву које афирмише јунаштво кроз партизански наратив, али је и одраз дилеме између унутрашњег егзила (Горуп 2005: 3) и статуса другости у односу на контекст у којем живе Јевреји у дијаспори.⁹

Још једна тема, раније препозната у Албахаријевом опусу, налази се и у роману *Геџ и Мајер*. Реч је о проблему језика и његовог значења (Милутиновић 2005), који се манифестује кроз дистинкцију нацистичког језика или метајезика, насупрот језику наратора.

Приступ роману замишљен је дводелно. У првом делу (на првом часу) неопходно је омогућити увид у историјско време које роман обухвата. Истраживањем официјелног веб-сајта *Semlin Judenlager* <http://www.semclin.info/>¹⁰ ученици ће стећи неопходна знања о историји логора на београдском сајмишту,¹¹ али ће такође стећи искуство корисне и наменске употребе нових технологија. У другом делу приступа се интерпретацији романа уз помоћ хендаута који садржи интерпретативна питања и одабране одломке из романа. Разговор о књижевном делу подељен је на четири подтеме:

⁸ Према др Милану Кољанину, на немачком војноокупационом подручју Србије у Холокаусту је страдало 13600 (81,92%), док је на мађарским окупационим територијама (Бачка, Барања, Међумурје и Прекомурје) живот изгубило више од 14800 (92,5%) Јевреја.

⁹ Прописи кашрута (прописи о припремању и конзумирању хране), а и друге халахичке заповести такве су да умногоме побожне одвајају од нејеврејског окружења. У вези с тиме је и питање асимилације Јевреја, које сеже у предратни период и једним делом јесте последица утицаја јеврејског просветитељства – хаскале.

¹⁰ Реч је о релевантном историјском извору који потписује, између осталих и наш најкомпетентнији историчар за материју Холокауста, посебно логора Старо сајмиште, др Милан Кољанин.

¹¹ Није наодмет напоменути да је након што је око 7000 заточених Јевреја убијено, Старо сајмиште претворено у Прихватни логор у којем је потом живот изгубило око 20000 родољуба, претежно Срба.

1. Историјско време и време приче (Принс 2011)
2. Ликови Геца и Мајера
3. Прича, приповедање и језик
4. Лични и породични идентитети (митови и чињенице)

Постављајући се у позицију привидно објективног посматрача,¹² приповедач (који је у роману и главни лик) спекулише како је могло да буде у време када су Гец и Мајер свакодневно возили душегупку од *Јеврејског логора Земун* до стратишта у Јајинцима. Пишући у две временске равни, ратној и послератној, наратор на неколико места јасно наглашава да се реконструкције прошлог времена прихватио зато да би нешто сазнао и научио о својој породици која је готово у потпуности нестала у Холокаусту. Супротстављајући се својом наративном стратегијом традиционалној историјској методи, Албахари користи доживљаје двојице возача гасног камиона као позадину на којој скицира индивидуална лица не само жртава него и злочинаца.¹³

Будући да Албахари примењује неку врсту методе студије случаја, комбинација предавања и дискусије најбољи је приступ анализи романа.

¹² Наратор је, у духу постмодерне традиције, својеврсни коментатор докумената које наводи исписујући заправо биографски метанаратив и постајући логотет у фукоовском значењу речи.

¹³ С васпитне тачке гледишта, реч је о индивидуализацији жртве или злочинца, насупрот одбаченом концепту колективне кривице или колективног страдања. Тако жртве престају да буду анонимни статистички подаци, а злочинци се доводе у ситуацију да се суоче са одговорношћу за учињено дело.

Методички кораци

Први део

Историја и чињенице или „унутар логора”

Већ је поменуто да је знање историје нужан предуслов за успешно образовање о Холокаусту (и не само за то), па је први час посвећен истраживању веб-сајта *Semlin Judenlager*. Реч је о увиду у фото, филмски и писани документарни материјал из периода изградње и отварања сајамских простора.¹⁴

Међу историјским фотографијама са сајамске изложбе одржане 1938. постоје четири, значајне за интерпретацију Албахаријевог романа. Једна приказује модеран аутомобил на улазу у италијански павиљон, а друга унутрашњост немачког павиљона где су сви експонти такође модерни аутомобили.¹⁵ Ово је прилика да се ученици подсети на идеје модерне, посебно идеју прогреса коју Европа баштини из просветитељства (што је ученицима четвртог разреда познато из историје књижевности). С обзиром на то да ће врло брзо, у односу на време изложбе, једно возило, гасни камион, постати средство за извршење злочина, важно је нагласити да поједине идеје нису ни добре ни лоше по себи. Оно на чему би требало утемељити вредносни суд јесте морал којим се носиоци идеје воде. Тако је могуће ученицима сугерисати став о неодвојивости идеје и њене моралне подлоге, те важност промишљања пута којим се креће једно друштво или

¹⁴ Ово је добра прилика да се наговести сва сложеност структурисања дискурса сећања, која је у случају Старог сајмишта веома актуелна тема. О томе више у: Јован Бајфорд *Старо сајмиште. Место сећања заборава и спорења*.

¹⁵ У то време у обе државе на власти су тоталитарни режими; у Италији фашизам, а у Немачкој нацизам.

човечанство у целини.¹⁶ У дијахронијском смислу, 1938. је година у којој ће, неколико месеци касније, догађајем познатим као Кристална ноћ, и формално почети Холокауст, па је могуће указати на прилике у којима живе поједини делови европског друштва.

Следећа фотографија која завређује коментар је приказ београдских Јевреја који запрежним колима носе нешто дозвољених личних ствари у логор (*Јеврејски логор Земун*). У поређењу с претходне две, ова приказује социјалну деградацију Јевреја, што јесте један од типичних поступака нацистичког обрасца понашања, подржаних антисемитским законима који су донети и у Србији. У смислу књижевне критике, ово место може касније бити коришћено за дискутовање јеврејског и нејеврејског хронотопа у роману.¹⁷

Четири писма Хилде Дајч,¹⁸ болничарке Јеврејске болнице, која је добровољно, с болницом, ушла у логор, драгоцени су историјски извори за проучавање логорског живота, али и интимног искуства ове студенткиње архитектуре. Писма су послата у тајности двома другарицама, јер је било строго забрањено слање и примање поште. Оно што се догађало у логору није смело да изађе у јавност.¹⁹ Корисно је да ученици унапред прочитају сва четири писма, да би на часу разумели одломке из трећег и четвртог, који илуструју управо Хилдину интимну драму и губитак самопоуздања.

Треће писмо:

...Надо моја, не пишем то само зато

¹⁶ Бавећи се возачима душегупке, Албахари својим романом одговара онима који постмодерну оптужују за етички релативизам.

¹⁷ О хронотопу у Албахаријевом делу у: Anna Gessen, *Where Imagination Fails: Remembering the Holocaust in Götz and Meyer by David Albahari*.

¹⁸ Ова писма могу се такође пронаћи на наведеном веб-сајту.

¹⁹ Истовремено, према историјским изворима, немачки стражари не само што су заточенике (а то су били претежно стари, жене и деца) редовно пребијали и понижавали, него су их и фотографисали, посебно жене у тоалетима.

што ми је жеља, већ чврсто убеђење: видећемо се ускоро. Ја немам намеру да овде летујем, а надам се да ће они (са великим О) узети моје намере у разматрање. Решење њихово очекујем ускоро... (<http://www.semmlin.info/>)

Четврто писмо:

...Мирјана, моја драга, ми смо робље заробљено, много мање још од тога, ми нисмо ни колико губавци, ми смо једна презрена и гладна хорда, а кад и поред тога човек угледа мало живота, а то си ти, осети толико нових животних сокова да струје у њему. (...) Знам да нема изгледа да ћемо скоро изаћи, а напољу сте ти и Нада, једино што ме везује за Београд који по некој несхватљивој контрадикцији истовремено страшно мрзим и страшно волим...(<http://www.semmlin.info/>)

Последњи историјски извор који би требало коментарисати је слика гасног камиона. У контексту изложбених експоната из 1938, ова покретна гасна комора недвосмислено сведочи о нужности етичког утемељења сваке идеје.

Други део

Фикција или „изван логора”

Назив – *фикција или изван логора* треба да нагласи проблем

односа на релацији субјективно – објективно. Књижевно дело, ма колико вредно било, увек је само пишчево виђење материје. Ова чињеница, у смислу образовања о Холокаусту, веома је корисна јер наглашава управо оно што је важно а то је увид у појединачне случајеве, личну перспективу догађаја, доживљај, што није супротно али јесте различито од уопштавајућих историјских синтеза.²⁰ Она истовремено проблематизује устаљено поимање категорија објективно/субјективно. Ако имамо у виду да је нацистичка легислатива у потпуности озаконила Холокауст, дужни смо да коригујемо и естетичку парадигму.

Прва група интерпретативних питања односи се на статус времена у делу:

1. Одредите време радње романа *Гец и Мајер*.
2. Постоји ли веза између времена у којем живе Гец и Мајер и времена у којем живи наратор? Уколико постоји, каква је природа те везе?
3. Зашто су кроз цео роман провучени мотиви сећања на страдање и потраге за идентитетом? Да ли су ови мотиви у вези?

Ученицима није тешко да одреде да је време радње ратно и послератно, те да су те две временске равни повезане онако као што су повезани злочинац и жртва, односно њен потомак. Закључно са трећим питањем, овај део интерпретације сугерише да друга генерација преживелих Холокауста понекад (а то је случај и у Албахаријевом роману) живи у паралелним временима,²¹ што је у

²⁰ „Уосталом, историја је безлична и, бар као наука, не може да постоји на нивоу појединца, јер би је тада било немогуће појмити...”, Абахари, 39.

„Историја нема времена за осећања, још мање за неверицу и бол, понајмање за тупу немост, за немогућност да се схвати шта се догађа. Једног дана си људско биће, а другог дана си, упркос обележју или можда управо захваљујући њему, невидљиви човек...”, Албахари, 40.

²¹ О разумевању временских паралелизама пише Марије Митровић у студији *Gec i Majer or Situational Education*.

вези са неиспричаним причама о страдању. Историјска је чињеница да су преживели најчешће избегавали да са својом децом дискутују о својим искуствима из Холокауста (Рибникар 2006: 618). Последица је да су ти потомци живели у вакууму, без јасног разумевања сопствене различитости, а разликовали су се по много чему. Најочигледније је било то што су њихове породице биле упадљиво крње и малобројне. Јасно је да је и питање идентитета у таквим ситуацијама остајало без правог одговора.²²

Друга група питања односи се на ликове Геца и Мајера.²³

1. Ко су Гец и Мајер? Шта знамо о њима? (Албахари: 5, 10–11, 14, 20–21, 36, 52, 72, 90) Зашто главни јунак покушава да замисли њихова људска лица? Личе ли Гец и Мајер на обичне људе?(Албахари: 15)
2. Знају ли они шта је сврха вожње камиона? (Албахари: 52–53)
3. Јесу ли оптерећени чињеницом да возе покретну гасну комору? Зашто немају грижу савести? (Албахари: 11)²⁴ Како називају логораше?²⁵

Наратор на више места у роману спекулише с могућношћу да су Гец и Мајер могли бити обични људи. Нити потврђује нити негира; напосто се пита како су могли изгледати људи који су возили душегупку од 19. марта до 10. маја 1942. од Јеврејског логора Земун до Јајинаца, знајући шта чине. Иако је Хана Арент поставила тезу о баналности зла (Arendt 2000), она није довољна да би се зло схватило

²² Проблеме трауме Холокауста у Албахаријевом књижевном делу критички је тематизован. У терапијској пракси овим се бави и психолог Натан Келерман (Natan Kellermann). У контексту романа Гец и Мајер посебно је занимљив његов рад о психодрами као терапеутској методи.

²³ О историјском Вилхелму Гецу (Wilhelm Goetz) и Ервину Мајеру (Erwin Mayer): <http://www.semlin.info/>

²⁴ Овде треба додати да је целокупна антисемитска пропаганда и легислатива претходила стању свести у којем Јевреји нису доживљавани као људи, па нису могли ни бити субјекти/објекти емпатије.

²⁵ „...Због чега је неопходно смањити број *товарних комада*...”, (Албахари: 125).

историјски, а Албахари сведочи да то није могуће ни на нивоу поетског текста, дакле да би се схватило како је могуће да неко чини такав злочин с једнаком равнодушношћу као да је реч о административном чину или пушењу. С предагошке тачке гледишта, потребно је ученицима поменути и аспект пропаганде, која је од самог доласка нациста на власт (1933) систематски жигосала и маргинализовала Јевреје, што је била припрема за Холокауст.²⁶

Трећа група интерпретативних питања односи се на проблеме приче, причања и језика:

1. Да ли су наратору родитељи и рођаци причали о страдању током рата? (Албахари: 39) Ако јесу, у којим околностима? (Албахари: 31–32)
2. Шта значе бројна имена која набраја рођак и која наратор помиње?
3. Каква је снага изговорене, написане речи? (Албахари: 139; 158)
4. Како се према језику односе нацисти? (Албахари: 149; 125; 164)

Колика је снага потребе да се нешто о несталим члановима породице сазна, приказано је сценом у којој наратор чоколадним бомбонама мити јединог живог рођака, дијабетичара. Та сцена оставља врло снажан утисак на ученике, што показује да они слуте нараторову етичку драму. Наиме, он је принуђен да угрози здравље свог рођака, да би дошао до фрагмената истине. У текстолошком смислу, ова сцена је у интертекстуалном односу према почетку романа, где наратор, поступком цитатности, заправо парафразира текст Кристофера Браунинга *Коначно решење у Србији – Јуденлагер на Сајмишту*. Када тај рођак почне да набраја имена убијених, у одређеном смислу, и то

²⁶ Питање нацистичке пропаганде посебно је питање. Овде напомињемо да су на српском језику објављена два стрипа, који су погодна литература: *Маус* Арта Шпигелмана и *Завера* Вила Ајзнера.

није случајност код Албахарија, дакле он понавља божанску креацију (посматрано из перспективе јудаизма). Именовати значи створити. Ученике можемо упутити да се у библијској Књизи постања, налазе две генеалогije: Адамова и Таблица народа. Дакле, набрајање имена чланова породице је пртврђивање њиховог постојања, насупротив заборау. Међутим, додајмо, Албахари именовањем нараторових рођака не рекреира само њихово постојање него, такође, иронијским поступком креира празнину која, то се види на крају романа, никада неће бити испуњена.²⁷ Прва три питања су у функцији промишљања нараторове перспективе, што значи јеврејске или перспективе жртве, док је четврто у функцији сагледавања перспективе злочинца. Кроз специфичан еуфемистички дискурс нацистичког језика, осликава се потпуни изостанак људскости у односу према Јеврејима, али и лицемерје друштва које чини злочин али му даје такву језичку форму која то друштво неће узнемирити.

Последња група питања односи се на индивидуални и породични идентитет наратора.

1. За чиме конкретно трага наратор/главни јунак?
2. Шта ради да би попунио породично стабло? Да ли се ослања искључиво на документа?
3. Зашто своје ученике увлачи у своју личну драму? Да ли му то помаже да попуни породично стабло?
4. Да ли се из текста романа може утврдити да је наратор Јеврејин? Како се манифестује његово јеврејство?
5. Зашто наратор трага за смислом страдања?
6. Шта значи завршна сцена у којој главни јунак удара кишобраном у зид?

Прва два питања су нека врста рекапитулације претходно реченог.

²⁷ О смислу именовања у Албахаријевом делу, између осталих, расправља и Роберт Ракочевих у тексту *Shem Is Eating Words. On an Episode of Logophagy: David Albahari's Tsing*.

Јасно је да наратор трага за несталим рођацима да би попунио породично стабло, као што је очигледно и да се служи подједнако историјским изворима као и имагинацијом. Овде није реч само о постмодернистичком поигравању документима, него и о проблематизовању вере у књигу, документ, научну истину. Водећи ученике на очигледну наставу на Старо сајмиште, наратор тематизује час:

„О разлици између стварности и уметничког дела, рекао сам, али и о сличности тренутка збиље и плода маште... (Албахари 2008: 137) ...То је разлика о којој желимо да говоримо, та чињеница да стварност и даље замишљате као уметничко дело у којем имате могућност избора, док у правој стварности избора нема, у њој се мора учествовати, не може се из ње искорачити и ступити у нешто друго...” (Албахари 2008: 142)

Ови наводи су кључни за разумевање Албахаријевих ставова о истини. То значи да, и у постмодерном времену, дилеме не би смело да буде: једино су жртве парадигма истине. Сви други су имали могућност да изаберу шта ће током Холокауста бити. А што се потомака жртава тиче, они су нераскидиво повезани са својим несталим породицама, јер: „Ништа није страшније од празнине, ништа присутније од одсуства” (Албахари 2008: 148).

Питање нараторовог јеврејства може се илустровати бројним примерима. Пре свега, када његов рођак набраја имена, он набраја претежно јеврејска имена. Када главни јунак трага за несталом породицом, то чини на јеврејском гробљу и у Јеврејском музеју. Помиње се и пост на Јом кипур²⁸ и коначно, активира мотив из

²⁸ Албахари, 59.

јеврејског/ашкенаског предања о Голему:²⁹

„Личим сам себи на старог прашког рабина који је од глине направио човеколиког створа и удахнуо му живот... Да ли је то оно што желим да учиним: да поново доведем Геца и Мајера међу сенке које настањују простор некадашњег логора на Сајмишту, да им подарим живот како бих им, што пре, доделио смрт?“ (Албахари 2008: 80)

Увођењем мотива Голема у овај део романа, Албахари деградира смисао стварања на функцију освете, али у подтексту то и даље јесте обликовање тела језиком. Исто чини и са несталим рођацима, када набраја њихова имена. Језик као творачко средство баштини из старозаветног наслеђа, но у наставку видимо да је јасно разграничио божанску креацију од људског опонашања.

Пето и шесто питање заправо су расправа о Богу. Сценарио (нарушеног хронолошког низа), који је дат наратору, понавља оно што се догодило многим преживелима. Пре свега, постављало се питање где је Бог док његов народ страда.³⁰ Та сумња код Албахарија изражена је речима: „Бог се није много трудио тих дана око свог изабраног народа. Можда је, додуше, био заузет у неком другом кутку света, а можда је, заправо, хтео да покаже том народу да и није толико изабран? Ако ни у богове човек не може да се поузда, како онда да верује људима?“ (Албахари 2008: 14) Следећа фаза је побуна против немоћи, коју илуструје завршна сцена у којој наратор, као гротескни Дон Кихот,

²⁹ О мотиву Голема у јеврејском предању детаљно пише Гершома Шолем у петом поглављу књиге *Кабала и њена симболика*.

³⁰ У многим сведочењима преживелих Холокауста понавља се тај мотив. Одговор на то питање јесте друго питање: Где је био човек док је други човек страдао? За разматрање теолошког аспекта овог проблема корисно је девето поглавље поменуто књиге др Јуде Бауера.

кишобраном насрће на зид. Разрешење ове кризе налази се, међутим, нешто раније у роману, у последњим реченицама одломка приче о Голему: „...Поука прашке приче је јасна: нико не сме да изиграва Бога, ни рабин, ни писац, ни приповедач, а речи, ма колико моћне, никада не могу да замене тишину Божијег стварања” (Албахари 2008: 80). Чин *побуне и поковања Богу* може се разумети као интертекст на Старозаветну историју Јевреја, а гротескна завршна сцена јесте слика *побуне против празнине у сећању*. Међутим, целином ове књиге, Албахари испуњава обавезу памћења.³¹ Тако је, у суштини, роман *Гец и Мајер* – чин памћења. То није само испуњење заповести из Торе. То је испуњење заповести која би морала да буде уписана у биће сваког човека, јер како је у свом дневнику записао један страдалник у Холокаусту: „Сећање је једини Рај из кога не можемо бити прогнани.”

ЛИТЕРАТУРА

- Албахари, Давид (2008). *Гец и Мајер*. Београд: Стубови културе.
<http://www.davidalbahari.com/> (29. 10. 2012.)
- Ајзнер, Vil (2009). *Zavera – tajna priča o Protokolima sionskih mudraca*.
Београд: Самиздат Б92.
- Arendt, Hannah (2000). *Eichmann u Jerusalimu – izveštaj o banalnosti zla*.
Beograd: K.V.S. (Samizdat/Free B92).
- Бајфорд, Јован (2011). *Старо сајмисте. Место сећања заборави и спорења*. Београд: Београдски центар за људска права. http://www.rs.boell.org/downloads/Staro_sajmiste_-_Jovan_Bajford_72_dpi.pdf
(30. 10. 2012)
- Bauer, Yehuda (2001). *Comparisons with Other Genocides, y: Rethinking the Holocaust*. New Haven and London: Yale University Press.

³¹ Јеврејска традиција баштини заповест памћења (Друга књига Мојсијева 18. 8–16 и Пета књига Мојсијева 15.17–19) која се односи на догађај у којем су Амаличани напали изнемогле Јевреје по њиховом изласку из египатског ropства.

- Бошан Симин, Магда и Симин, Невена (2009). *Зашто су ћутале – мајка и ћерка о истом рату*. Нови Сад: Футура публикације, Женске студије и истраживања.
- Бугарчић, Катарина (2010). *Историја у романима Давида Албахарија*, Београдски књижевни часопис, година IV / број 19. <http://www.bgknjizevnicasopis.rs/?sadrzaj=arhivaВКС019> (1. 11. 2012.)
- Browning R., Christopher (1983). *The Final Solution in Serbia: The Semlin Judenlager-a Case Study: Yad Vashem Studies Volume XV*. У преводу на српски језик: <http://sr.scribd.com/doc/95728697/Конечно-Resenje-u-Srbiji>. (1. 11. 2012.)
- Gessen, Anna (2005). *Where Imagination Fails: Remembering the Holocaust in Götz and Meyer by David Albahari*. *Serbian Studies, Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Vol. 19 No. 1. (1. 11. 2012.)
- Gorup J., Radmila (2005). *The Author in Exile: Writing to Forget*, *Serbian Studies, Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Vol. 19 No. 1. (1. 11. 2012.)
- Kellermann, Nathan (2000). *The Therapeutic Aspects of Psychodrama with Traumatized People* In P.F. Kellermann and K. Hudgins (Eds.) *Psychodrama with Trauma Survivors: Acting Out your Pain*. London: Jessica Kingsley. <http://peterfelix.tripod.com/home/Trauma.pdf> (29. 10. 2012.)
- Кољанин, Милан (1992). *Немачки логор на Београдском Сајмишту*. Београд: Институт за савремену историју.
- Млутиновић, Зоран (2005). *The Demonicism of History and Promise of Aesthetic Redemption in David Albahari's Bait*, *Serbian Studies, Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Vol. 19 No. 1. (1. 11. 2012.)
- Mitrović, Marija (2005). *Gec i Majer or Situational Education у: Serbian Studies, Journal of the North American Society for Serbian Studies*, No. 1. (1. 11. 2012.)
- Принс, Џералд (2011). *Наратолошки речник*. Београд: Службени гласник.
- Приручник за учење о Холокаусту* (2012). Нови Сад, Београд: Платонеум,

- Савез јеврејских општина Србије.
- Рибникар, др Владислава (2006). *Историја и траума у романима Давида Албахарија*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књига педест четврта, свеска 3.
- Rakočević, Robert (2005). *Shem Is Eating Words. On an Episode of Logophagy: David Albahari's Tsing*, Serbian Studies, Journal of the North American Society for Serbian Studies, Vol. 19 No. 1. (1. 11. 2012.)
- Сајмиште – Историја једног логора*, *Сајмиште – The History of a Camp*, (2009) В92. (дводелна телевизијска емисија)
- 1. део: <http://www.mefedia.com/entry/samlin-the-history-of-a-camp-part-1/14024900>
- 2. део: <http://www.mefedia.com/entry/samlin-the-history-of-a-camp-part-2/14152901> (29. 10. 2012.)
- Старо сајмиште (*Semlin Judenlager*) web-site: <http://www.semmlin.info/>
<http://www.starosajmiste.info/sr2012/> (29. 10. 2012.)
- Семинар о Холокаусту – зборник радова* (2009). Јеврејска општина Нови Сад.
- Хилберг, Раул (2001). *Злочинци, жртве, посматрачи: јеврејска катастрофа 1933–1945*. Београд: Самиздат Б92.
- Шолем, Гершом (2001). *Кабала и њена симболика*, Београд: Плави круг.
- Шпигелман, Арт (2008). *Маус – повест преживелог. 1, Мој отац квари историју*. Београд: Самиздат Б92.
- Шпигелман, Арт (2008). *Маус – повест преживелог. 2, И ту су почеле моје невоље*. Београд: Самиздат Б92.

Gordana M. Todoric

INTERPRETATION OF THE NOVEL *GOETZ AND MEYER* BY DAVID ALBAHARI FROM THE PERSPECTIVE OF HOLOCAUST EDUCATION

Summary: By reading Albahari's novel *Goetz and Meyer*, students are able to gain insight into the attribute of the postmodern Serbian literature. They also learn about the Holocaust (victims, perpetrators, concentration camps).

Stimulating the objective observer's point of view, the writer describes how Goetz and Meyer drive a gas-van every day from a concentration camp outside the *Semlin Judenlager* to the scaffold Jajunci. Writing in two different time planes, wartime as a past and the narrator's present time, Albahari at several points clearly stresses that he is undertaking a reconstruction in order to learn more about his family that has almost completely disappeared in the Holocaust. Writing against the traditional historical method that ignores individuals for the sake of scientific objectivity, Albahari uses adventures of the two gas-van drivers as the background to discern the individual faces of the victims, but of the perpetrators too.

Key words: Holocaust education, second generation of survivors, victims, criminals, truth paradigm, postmodern.